

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Irena LIPOWICZ

Warszawa, 25. XI. 2011

RPO-673620-II/11/MK

00-090 Warszawa Tel. centr. 22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 22 827 64 53

Pan

Jarosław Gowin

Minister Sprawiedliwości

Szanowny Panie Ministrze,

Uprzejmie pragnę poinformować, iż w moim zainteresowaniu pozostaje problematyka dotycząca przestanków udostępniania w toku postępowania przygotowawczego podejrzanemu i jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania.

Omawiana problematyka wyłoniła się w toku badania indywidualnych skarg w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich.

W szczególności wskazać należy, że w myśl art. 156 § 5 K.p.k. *„Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, w toku postępowania przygotowawczego stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów i kserokopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kserokopie tylko za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom”*.

Zgodnie natomiast z art. 156 § 5a K.p.k. *„W toku postępowania przygotowawczego podejrzanemu i jego obrońcy udostępnia się akta sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Prokurator może odmówić zgody na udostępnienie akt w tej części tylko wówczas, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że narażałoby to na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia pokrzywdzonego lub innego uczestnika postępowania, groziłoby zniszczeniem lub ukryciem dowodów albo tworzeniem dowodów fałszywych, groziłoby uniemożliwieniem ustalenia i ujęcia współsprawcy czynu*

zarzucanego podejrzanemu lub sprawców innych czynów ujawnionych w toku postępowania, ujawniałyby prowadzone czynności operacyjno-rozpoznawcze lub zagrażałyby utrudnieniem postępowania przygotowawczego w inny bezprawny sposób. "

Przepis art. 156 § 5a wprowadzony został do Kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia z dnia 16 lipca 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2009 r. Nr 127, poz. 1051) w związku z wykonaniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 czerwca 2008 r. (sygn. K. 42/07, publ. OTK-A Nr 5 z 2008 r. poz. 77), w którym Trybunał orzekł, iż art. 156 § 5 K.p.k., w zakresie jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

W uzasadnieniu cytowanego wyżej wyroku, Trybunał Konstytucyjny uznał wprawdzie, iż co do zasady słusznie postępowanie przygotowawcze, odmiennie niż postępowanie sądowe, nie jest oparte na zasadzie pełnej jawności akt sprawy, albowiem możliwość osiągnięcia celów postępowania przygotowawczego warunkowana jest, między innymi, zachowaniem w tajemnicy pewnych informacji, dowodów itd., stąd też zasada udostępniania akt w postępowaniu sądowym ustępuje fakultatywności w postępowaniu przygotowawczym, jednakże Trybunał wskazał jednocześnie, iż należy mieć na względzie, że odmawianie dostępu do akt niewątpliwie wkracza w sferę prawa do obrony, co nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji stosowania (przedłużania) najsurowszego środka zapobiegawczego, tj. tymczasowego aresztowania. Trybunał podkreślił ponadto, iż mimo że na gruncie postępowania karnego można wskazać przepisy, które umożliwiają oskarżonemu i jego obrońcy uzyskanie częściowej wiedzy na temat materiału dowodowego, zebranego na danym etapie postępowania przygotowawczego, to jednak powyższych mechanizmów nie można uznać za ekwiwalentne do prawa dostępu do materiałów postępowania przygotowawczego, uzasadniających wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Nie umożliwiają one też w sposób wystarczający realizacji prawa do obrony w sytuacji zastosowania tego środka zapobiegawczego, w tym celu konieczne jest bowiem bezpośrednio zapoznanie się przez aresztowanego i jego obrońcę z materiałami postępowania przygotowawczego, uzasadniającymi wniosek prokuratora. Trybunał zaznaczył, że art. 156 § 5 K.p.k., który stanowi odstępstwo od obowiązującej w trakcie postępowania przygotowawczego zasady, często traktowany jest jako przepis umożliwiający zamknięcie dostępu do akt postępowania aresztowanego, a tego typu ograniczenie prawa do obrony, nie spełnia kryteriów wynikających z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Regulując kolizję między dwiema wartościami - efektywnością postępowania przygotowawczego i skutecznością obrony osoby aresztowanej - umożliwia nadmierne ograniczenie praw jednostki, może nawet wkraczać w istotę konstytucyjnego prawa do

obrony. Odmowa dostępu do materiałów postępowania przygotowawczego, uzasadniających wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, nie spełnia także w przekonaniu Trybunału Konstytucyjnego testu subsydiarności. Efektywność tego postępowania można bowiem zagwarantować innymi, mniej dolegliwymi dla obywatela metodami, w tym zwłaszcza większą selektywnością informacji przytaczanych w uzasadnieniu wniosku aresztowanego. Rekapitulując, Trybunał Konstytucyjny - powołując się również na linię orzecniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w której Trybunał w Strasburgu wielokrotnie odnosił się do kwestii utajnienia materiałów, na podstawie których podejmowane są decyzje w przedmiocie tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego (por. wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach: Matyjek przeciwko Polsce w sprawie 38184/03, Migoń przeciwko Polsce, skarga nr 24244/94, Chruściński przeciwko Polsce, skarga nr 22755/04, Łaskiewicz przeciwko Polsce, skarga nr 28481/03) - podniósł, iż zakres akt, które powinny być udostępnione aresztowanemu i jego obrońcy, powinien być wyznaczany przez efektywność prawa do obrony. Jawne muszą być więc wszystkie te materiały postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Co istotne, Trybunał Konstytucyjny podkreślił, iż należy w tym kontekście zauważyć, że samo doprecyzowanie art. 156 § 5 K.p.k., polegające na dodaniu do tego przepisu przesłanek odmowy dostępu do dokumentów w postaci klauzul ogólnych (np. dobra wymiaru sprawiedliwości), nie gwarantowałyby osobie tymczasowo aresztowanej dostępu do akt sprawy w sposób zgodny ze standardami Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Trybunał Konstytucyjny uznał również, że byłoby pożądane wprowadzenie przez ustawodawcę przesłanek ograniczających arbitralne stosowanie art. 156 § 5 K.p.k. Powinny one polegać na doprecyzowaniu przepisów dotyczących dostępu do akt w związku z zastosowaniem lub przedłużeniem tymczasowego aresztowania w taki sposób, aby oskarżony (jego obrońca) miał możliwość efektywnej obrony i podważenia zasadności zastosowania środka zapobiegawczego.

Tymczasem art. 156 § 5a K.p.k. zawiera klauzulę generalną tj. „*utrudniania postępowania przygotowawczego w inny bezprawny sposób*”, która stanowi przesłankę - jedną z pięciu enumeratywnie wymienionych w tym przepisie - uzasadniającą odmowę udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania.

Powyższe oznacza - co zresztą obrazują sprawy komunikowane Rzecznikowi Praw Obywatelskich, iż klauzula generalna zawarta w przepisie art. 156 § 5a K.p.k. może stanowić dla prokuratora, praktycznie w każdym przypadku, podstawę odmowy udostępnienia podejrzanemu i

jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania.

W tym stanie rzeczy stwierdzić należy, że cel nowelizacji art. 156 K.p.k., jakim było - zgodnie z wytycznymi Trybunału Konstytucyjnego - umożliwienie podejmowania faktycznej obrony przez podejrzanego i jego obrońcę w postępowaniu incydentalnym o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania nie został osiągnięty.

Konstrukcja przyjęta w przepisie art. 156 § 5a K.p.k., budzi zasadnicze wątpliwości co do jego zgodności z Konstytucją RP i Europejską Konwencją Praw Człowieka i Podstawowych Wolności - również w stanowiskach doktryny. Jak wskazuje to S. Steinborn, wprawdzie w sentencji wyroku z dnia 3 czerwca 2008 r. (sygn. K. 42/07) Trybunał Konstytucyjny uznał § 5 za niekonstytucyjny w zakresie, w jakim umożliwia on arbitralne wyłączenie jawności materiałów postępowania przygotowawczego, to jednak już z uzasadnienia wyroku wynika w sposób niebudzący wątpliwości, że w jego ocenie materiały uzasadniające wniosek o tymczasowe aresztowanie muszą być dla podejrzanego i jego obrońcy jawne. W tym kontekście na szczególną krytykę zasługuje działanie ustawodawcy, który nowelizując przepis art. 156 K.p.k. *de facto* w dużej mierze zignorował stanowisko Trybunału Konstytucyjnego. Nawet jednak, gdyby ograniczyć się tylko do sentencji tego wyroku, konstytucyjność przepisu § 5a jest wątpliwa z uwagi na przewidywaną w nim ostatnią przesłankę odmowy o charakterze otwartym. Skoro podstawą tymczasowego aresztowania jest m.in. obawa, że oskarżony będzie w bezprawny sposób utrudniał postępowanie (art. 258 § 1 pkt 2 K.p.k.), to można przypuszczać, że w większości wypadków wyrażona we wniosku ocena prokuratora, iż właśnie ta podstawa uzasadnia zastosowanie tymczasowego aresztowania, będzie jednocześnie stanowić automatyczne uzasadnienie odmowy dostępu do akt postępowania przygotowawczego. Tym samym cel, jaki powinien przyświecać nowej regulacji, a więc dążenie do uniknięcia arbitralności w decyzjach w przedmiocie dostępu do akt postępowania przygotowawczego nie zostanie w żaden sposób zrealizowany. Niemalże w każdym przypadku występowania o zastosowanie tymczasowego aresztowania możliwe bowiem będzie odmówienie podejrzanemu i jego obrońcy dostępu do akt sprawy. Jak podkreśla również S. Steinborn, aktualna regulacja normująca dostęp podejrzanego i jego obrońcy do akt postępowania przygotowawczego w zakresie materiałów uzasadniających zastosowanie tymczasowego aresztowania wywołuje wątpliwości również z punktu widzenia standardu wynikającego z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w konsekwentnej linii orzeczniczej jasno wskazuje, że nie do zaakceptowania jest całkowite wyłączenie dostępu przynajmniej obrońcy do materiałów

uzasadniających w ocenie prokuratora zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec podejrzanego. Obrona musi bowiem mieć umożliwiony dostęp do tych wszystkich materiałów, które mają istotne znaczenie dla uzasadnienia zastosowania tymczasowego aresztowania. Dla takiego stanowiska nie ma znaczenia fakt, że utajnienie akt postępowania przygotowawczego jest uzasadnione potrzebą zabezpieczenia prawidłowego jego toku. Z tej zatem perspektywy przepis art. 156 § 5a zdanie drugie nie odpowiada również standardowi strasburskiemu (Sławomir Steinborn, Komentarz do art. 156 Kodeksu postępowania karnego, 2010 r., publ. LEX oraz cytowane tam orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka).

Mając na względzie powyższe, w moim przekonaniu, art. 156 § 5a Kodeksu postępowania karnego nie spełnia zarówno konstytucyjnych, jak i konwencyjnych standardów dostępu podejrzanego i jego obrońcy w toku postępowania przygotowawczego do akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz wymienione w postanowieniu o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania i uprzejmie proszę o udzielenie mi informacji, czy Ministerstwo Sprawiedliwości przewiduje zmiany legislacyjne, które stanowiłyby rozwiązanie przedstawionego problemu.

Łukasz Wyrostek

Janusz Jędrzejko